

54. Вишневская Г.М. Соотношение пунктуации и паузации в чтении поэтического текста (К проблеме иноязычного акцента) // Фонетика устного текста: Межвуз. сб. науч. тр. – Иваново, 1987. – С. 16–25.

55. Гончаров Е.П. Художественная коммуникация и выразительность в поэзии (к постановке проблемы) // Теория, школы, концепции. (Критические анализы). Художественная коммуникация и семиотика. – М., 1986. – С. 203–222.

56. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. – Л.: Наука, 1977.

57. Akhmanova O.S., Marcenko A.N. Meaning Equivalence and Linguistic Expression. – M.: Moscow University Press, 1973.

Ірина Петруша

ПРОБЛЕМА ОЦІНКИ СТУПЕНЯ ІНТЕНСИВНОСТІ ДВОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Фонетистові, який змушений у практичній діяльності торкатися чи заглиблюватися у теоретичні питання білінгвізму, відомо, що проблема оцінки ступеня інтенсивності двомовної фонетичної інтерференції не досягла до цього часу такого рівня наукового вирішення, який дозволив би здійснювати безпосереднє використання здобутого лінгвістичного знання у навчальній практиці. Природними у зв'язку з цим уявляються труднощі, які змушений долати практикуючий лінгвіст при необхідності оцінки ступеня інтерферування у мовленні тих, хто навчається, та розробці ефективно діючих методичних засобів корекції хиб вимови.

Проведений нами попередній аналіз стану окресленої проблеми показав, що її вирішення неможливе без розгляду сутності тісно пов'язаних з нею питань: визначення інтерференції як мовленнєвого явища взагалі і фонетичної інтерференції зокрема та зіставлення існуючих у лінгвістиці підходів до характеру і міри інтенсивності процесу інтерференції. Для простоти сприйняття проведемо аналіз теоретичних аспектів зазначених питань у наведеній нижче послідовності.

Вирішення питання аналізу та уточнення відомих нам дефініцій процесу мовленнєвої інтерференції побудуємо на припущенні про те, що шукана дефініція повинна містити вказівки на кінцевий результат описуваного явища, механізм його породження та сферу функціонування чи актуалізації кінцевого результату. Розглядаючи існуючі тлумачення феномену інтерференції [1–14] під окресленим кутом зору, зазначимо наступне.

У всіх згаданих вище лінгвістичних джерелах спостерігаються розбіжності у трактуванні кінцевого результату. Так, кінцевим результатом процесу інтерференції вважається: відхилення [11, 22; 7, 4] або порушення [4, 9] мовленнєвої норми; помилка за рахунок відхилення від норми [13, 117]; негативний перенос навичок [14, 384] або особливостей [10, 132] рідної мови на мову, що вивчається; зміни, що не залежать від внутрішніх закономірностей взаємодіючих мовних систем [9, 56]; результат переключення з одного мовного коду на інший [5]; лінгвістичне переплетення [8]; мовленнєва зміна [2, 97]; індивідуальний ефект запозичення [1]; явище взаємодії структур і структурних елементів двох мов [6, 28]; негативний вплив мовних та немовних (культурних) елементів один на одного [12, 253]; основний прояв білінгвізму [5; 7; 11].

Викладене свідчить, що в ролі кінцевого результату різні автори визначають або власне процеси: "перенос навичок", "взаємодія структур", "вплив мовних елементів", або результат їх здійснення: "помилка", "відхилення від норми", "зміни".

Проте, елементарна логіка приводить нас до висновку, що шуканий результат доцільно трактувати як "відхилення від норми вторинної мови", яке може бути в інтересах лінгвістичної науки оцінене з якісного та кількісного боків, і набуває по відношенню до трактування "помилка актуалізації" більшого ступеня узагальнення, як це повинно бути притаманне будь-якому терміну теорії мови.

Причинами та механізмами інтерференції в цих дефініціях вказуються: "знання більше, ніж однієї мови" [11]; "взаємодія двох типів мовленнєвої діяльності" [13]; "переключення з одного мовного коду на інший" [5]; "наявність мовної одиниці одночасно у двох системах" або "накладання двох мовних систем" [8]; "контакт двох мов" [2]; "індивідуальний ефект запозичення" [1]; "прояв психічної інтерференції у лінгвістиці" [3]; "вплив іншомовних

елементів" [4]. Тут неважко переконатись, що визначення механізму інтерференції варіює від рівня загальних ознак до його конкретних характеристик. У той же час, в аналізованих з точки зору висунутих вище припущень визначеннях присутні раціональні межі окреслення сфери функціонування шуканого механізму, які охоплюють простір між "контактом двох мов" та "індивідуальним ефектом запозичення". У цьому просторі провідну роль, без сумніву, слід віддати індивідуально-психічним виявам особистості мовця. Тоді механізм породження процесу інтерференції, як і належить, буде віднесено до сфери свідомості індивіда, де, по суті, і відбувається накладання елементів первинної мовної системи на вторинну. Залишається додати, що сферою прояву ефекту інтерференції є процес мовленнєвої актуалізації.

Спираючись на викладене, явище інтерференції у мовленнєво-породжуючому процесі доцільно трактувати як відхилення від норм мовленнєвої актуалізації, що відбувається у свідомості індивіда у результаті накладання елементів первинної мовної системи на вторинну.

За аналогією з цим, фонетичну інтерференцію слід трактувати, власне, як відхилення від норм мовленнєвої актуалізації, що проявляється у результаті накладання у свідомості індивіда сегментних та супрасегментних елементів первинної мовної системи на елементи будь-якого рівня вторинної.

Зауважимо, що під нормою, згідно з існуючими уявленнями, розуміють те коло вимог, яке висувається до мовця як носія мови певного соціуму. При цьому процес інтерферування у кожному конкретному випадку комунікації оцінюється за результатами відхилення від зазначених норм у діапазоні від мінімального відхилення до стану розриву комунікації за рахунок семантичної невідповідності [15; 16; 17].

Щодо однозначності функціонуючих на даний час підходів та критеріїв практичної оцінки ступеня інтенсивності процесу інтерферованої актуалізації висловлювань, то вона, як відомо, залишається у ряді невирішених остаточно питань лінгвістики. У зв'язку з цим, слід зазначити існування щонайменше двох підходів, згідно з якими пропонується застосовувати якісну або кількісну оцінку. При цьому, якщо якісна оцінка спирається [18] на механізм чи джерело процесу інтерференції або враховує природу взаємодіючих у ньому засобів різних рівнів мови [19; 20, 83; 21, 208], то, на відміну від неї, кількісну інтерференцію лише пропонується [20] враховувати по відношенню до ступеня системної організації того чи іншого рівня мови.

Очевидно, що існуючих теоретичних передумов недостатньо для вирішення як практичних, так і теоретичних завдань оцінки явища інтерференції. На наш погляд, розв'язання цього питання може сприяти розроблена в обсязі започаткованого нами аналізу інтерпретаційна модель взаємодії мовних засобів різних рівнів у процесі інтерферованої актуалізації висловлювань, яка наведена на рисунку.

З рисунку видно, що сукупності лінгвістичних засобів кожного мовного рівня зображені відповідними парами площин первинної та вторинної мов. Розташування цих пар у вертикальному напрямку знизу вгору інтерпретує логіку вибору засобів актуалізації мовцем певного висловлювання: від лексичних засобів до граматичних із завершенням мовленнєвого оформлення засобами фонетики. На площинах вторинної мови кожного рівня зображено певні сукупності обраних мовцем лінгвістичних засобів з відповідним зазначенням напрямків їх взаємодії за допомогою стрілок. Окремі засоби первинного рівня, що застосовуються білінгвом на заміщення відсутніх у його пам'яті засобів вторинного рівня, зображено відповідно на площинах первинних мов, а напрямки їх заміщення вказано пунктирною стрілкою.

Зважаючи на те, що у даній праці поставлено конкретне завдання вирішення проблеми оцінки ступеня інтенсивності двомовної фонетичної інтерференції, взаємодія елементів площин фонетичних засобів пророблена нами більш ретельно. Зокрема, ці засоби сформовані у вигляді певної системи, до якої входять два рівні їх функціонування: сегментний та супрасегментний. За описаним механізмом інтерпретаційна модель певною мірою інтегрує ряд аспектів, розглянутих у праці [21] при розробці шкали проникності різних мовних рівнів, та співпадає з концептуальними підходами інших праць, спрямованих на вирішення цього питання [22; 15; 16; 5; 19], що дає підстави вважати її функціонально придатною для опису явища інтерференції та її наслідків.

Розроблена модель наочно відображає можливість як наскрізного – міжрівневого – характеру інтерференції, алгоритм якого зазначено стрілками 1–7, так і поверхневого – однорівневого, зображеного стрілкою 8. Ця особливість білінгвізму може бути використана як основний критерій якісного розподілу ступеня інтенсивності процесу інтерферування на екстенсивний у випадку однорівневого його характеру та власне інтенсивного у випадку наскрізного. Неважко зрозуміти, що на рівні теоретичних проблем, які вирішує лінгвістика, потреба кількісної оцінки ступеня інтенсивності актуалізації наскрізно інтерферованих висловлювань не має сенсу.

По-іншому ми змушені підходити до осмислення змісту якісних та кількісних критеріїв оцінки результатів мовленнєвої інтерференції. Проте, сформоване фонетичною теорією знання містить майже прямі вказівки на суттєвий бік вирішення цього питання. Так, наприклад, розподіл якісних оцінок ступенів інтенсивності двомовної фонетичної інтерференції найбільш доцільно пов'язати з існуючим його членуванням на сегментний та супрасегментний рівні із зазначенням результатів актуалізації на сегментному рівні як неповної інтерференції, а на супрасегментному – повної. Відповідно до цього якісна оцінка ступеня інтенсифікації фонетичної інтерференції повинна поділятися на повну та неповну.

Для виявлення кількісної оцінки ступеня інтерферованості мовленнєвих реалізацій (тобто оцінки кількості відхилень вживаних фонетичних елементів від норми) на кожному з фонетичних рівнів доцільно, за аналогією з практикою інших наук, застосовувати відсоткове співвідношення, супроводжуючи його відповідними статистичними даними.

Таким чином, ефект, явище чи процес фонетичної інтерференції в цілому пропонується оцінювати якісно в критеріях ступеня повної чи неповної їх інтенсивності. У свою чергу,

наслідки цього процесу, що рееструються як певні відхилення від мовленнєвої норми, чи фонетичні помилки, слід оцінювати відсотковим співвідношенням до їх суми з нормативно вживаними елементами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Hockett Ch. A Course in Modern Linguistics. – N. Y., 1958. – № 4. – 621 p.
2. Diebold A.R. Incipient Bilingualism // Language. – Baltimore, 1961. – Vol. 37, № 1. – P. 97–112.
3. Верещагин Е.М. Заметки о монографии У. Вайнрайха "Языковые контакты" // Вопросы порождения речи и обучение языку. – М., 1967. – С. 118–140.
4. Juhasz J. Probleme der Interferenz. – Budapest: Ak. Kiado, 1970. – 174 s.
5. Михайлов М.М. Двухязычие и взаимовлияние языков // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. – С. 197–203.
6. Дешериев Ю.Д., Протченко Н.Ф. Основные аспекты исследования двухязычия и многоязычия // Проблемы двухязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. – С. 26–42.
7. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты. – Л.: Наука, 1972. – 78 с.
8. Хауген Э. Языковой контакт // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1972. – Вып. 6. – С. 61–80.
9. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двухязычия. – К.: Вища школа, 1974. – 174 с.
10. Розенталь Д.Э., Теленкова Н.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М., 1976. – 544 с.
11. Вайнрайх У. Языковые контакты: Пер. с англ. – К.: Вища школа, 1979. – 264 с.
12. Дешериева Ю.Ю. Проблема лингвистической интерференции в современном языкознании // Теоретические проблемы социальной лингвистики. – М., 1981. – С. 240–255.
13. Митрофанова О.Д., Костомаров В.Г. Методика преподавания русского языка как иностранного // Русский язык и литература в общении народов мира: проблемы функционирования и преподавания. – Т. 1. – М.: Русский язык, 1990. – С. 116–122.
14. Сопира А.И. Проблемы межязыковой интерференции при изучении русского языка в словацкой школе // Русский язык и литература в общении народов мира: проблемы функционирования и преподавания. – Т. 1. – М.: Русский язык, 1990. – С. 384–385.
15. Реформатский А.А. О сопоставительном методе // Рус. яз. в нац. шк. – 1962. – № 5. – С. 23–33.
16. Бодуэн де Куртене И.А. Язык и языки // Избранные труды по общему языкознанию: В 2 т. / АН СССР – М., 1963. – Т. 1. – С. 67–96.
17. Nash R. Phonemic and Prosodic Interference and Intelligibility // Proceedings of the 7th International Congress of Phonetic Sciences. – Montreal, 1971. – P. 570–573.
18. Поплавская Т.В. Просодия восклицаний в условиях интерференции: Автореф. дис ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Минск. гос. пед. ин-т иностр. яз. – Мн., 1987. – 23 с.
19. Haugen E. The Analysis of Linguistic Borrowing // The Ecology of Language. – Stanford: Stanford University Press, 1972. – P. 79–109.
20. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов. – К.: Вища школа, 1974. – 256 с.
21. Rot S. English in Contact with Hungarian // English in Contact with other Languages. – Budapest: Ak. Kiado, 1986. – P. 207–230.
22. Osgood Ch. E. The Similarity Paradox in Human Learning: a Resolution // Psychological Review. – 1949. – V. 56, № 3. – P. 132–143.

Наталія Рибіна

ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕКСТУ І РИТМУ

Проблемі усного сприйняття письмових текстів приділяється небагато уваги, оскільки вважається, що наукова література існує лише в письмовому вигляді і читається тільки очима. Проте і при читанні "про себе" у читача відбувається озвучення тексту, він обов'язково звучить у внутрішньому мовленні.

Певний досвід значно полегшує вибір механізму пошуку єдиних кодових логічних засобів, що знаходять різне вираження різними просодичними засобами у єдиній системі – тексті. "Те, що лінгвіст називає системою, є відомою абстракцією, каркасом, побудованим з уявних елементів (одиниць) та моделюючим, хоч і в дуже спрощеному вигляді, реальні внутрішньо системні відношення" [1, 35]. Це висловлювання відображає факт залежності принципів і критеріїв системних ознак від мети і завдань лінгвістичних досліджень. Визначення